

УДК 821.111(94)

ТВОРЧИСТЬ М.ФУЛЛЕР У КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМУ

Бочкар О.В.

У статті досліджується життєвий і творчий шлях видатної американської письменниці, публіциста та громадського діяча Маргарет Фуллер у контексті загального розвитку американського трансценденталізму.

Ключові слова: Маргарет Фуллер, трансценденталізм, американський романтизм.

В статье исследуется творческий и жизненный путь выдающейся американской писательницы, публициста и общественного деятеля Маргарет Фуллер в контексте общего развития американского трансцендентализма.

Ключевые слова: Маргарет Фуллер, трансцендентализм, американский романтизм.

The article deals with the life and career of the prominent American writer, journalist and social figure Margaret Fuller in the context of development of American transcendentalism.

Key words: Margaret Fuller, transcendentalism, American romanticism.

Наприкінці XVIII – на поч. XIX ст. у культурі Європи та Сполучених Штатів Америки активно розвивається явище романтизму. Взввши за основу філософську думку, прибічники цього напрямку однією з провідних ідей маніфестували розвиток духовно активної та творчої особистості. Доба романтизму стає ключовою для формування почуття національної ідентичності в багатьох країнах і, зокрема, в США.

Американське суспільство, що відносно нещодавно сформувало демократію та державність, на поч. XIX ст. ще не сконструювало національну самоідентифікацію та культурну автентичність. Американський соціум був сформований довкола тексту Біблії, і подальше всотування культури відбувалося через слово, яке у багатьох випадках наслідувало європейські зразки літератури та філософії. У 30-х рр. XIX ст. у межах американського романтизму постають перші спроби виокремлення і синтезу власне американської культури, філософії, естетики, а також намагання показати її унікальність та незалежність.

Найяскравішою філософсько-літературною течією романтизму в Америці стає трансценденталізм. Його предтечею та ідеологом вважається Ралф Волдо Емерсон, довкола якого формується спільнота інтелектуалів, серед яких Г.Д.Торо, Дж.Ріплі, Б.Олкотт, Е.Пібоді, а також М.Фуллер, перша жінка, котру було запрошено до участі в зібранні Трансцендентального клубу. Якщо діяльність трансценденталістів, більшість із яких сьогодні

входять до національного філософського чи літературного канону США, є об'єктом постійних розвідок гуманітаріїв, то на сьогоденному етапі розвитку української американістики можна констатувати, що видатній представниці американської літератури та культури, публіцисту та критику, засновниці руху за права жінок майже не приділено уваги вітчизняними дослідниками. Її художня унікальність і соціальні погляди остаточно сформувалися під впливом трансценденталістів та знайшли своє втілення у співпраці з Трансцендентальним клубом. **Мета** цієї розвідки – охарактеризувати творчість і діяльність М.Фуллер у контексті загального розвитку американського трансценденталізму та виокремити особливості її ідеологічної та художньої особистості. Недостатнє висвітлення ролі М.Фуллер у формуванні американської національної ідентичності в літературі і публіцистиці, а головне – подальший розвиток та втілення її ідей у суспільному житті не тільки Америки, а й світової спільноти, зумовили актуальність запропонованої теми.

Маргарет Фуллер (Sarah Margaret Fuller Ossoli, 1810–1850), окрім того, що була однією з найбільш ерудованих особистостей тогочасної Америки, по праву вважається піонером жіночого руху в США. Так, наприклад, у 1846 р. вона стала першою жінкою – закордонним кореспондентом відомої американської газети "Tribune", першою жінкою, якій було дозволено користуватися бібліотекою Гарвардського університету (1843), авторкою філософської книги про права жінок (Woman in the

Nineteenth Century, 1845), що свого часу мала великий розголос в усьому світі, а сьогодні без цитувань з неї не обходиться жодне з гендерних досліджень.

Життя і творчість Маргарет Фуллер прийнято поділяти на два періоди: “приватний” та “публічний” – до та після 1840 р. [3, с. 10]. Особливу роль у формуванні особистості Фуллер відіграло дитинство – вихованням юної Маргарет займався переважно батько. Непересічна особистість, адвокат Тімоті Фуллер активно займався політикою, обирався членом Конгресу США. Тож і до виховання дочки він підійшов нетрадиційно. В автобіографії вона згадувала, що він намагався розвинути її інтелект, даючи різноманітні завдання, які перевищували можливості її віку. Тому в коло її читання з дитячих років входили твори античних та європейських письменників і філософів. Батько вимагав від неї чіткості та вмотивованості висловлення думок, викоринив з її свідомості фрази на кшталт “мабуть”, “але”, “я помиляюся”, “можливо”. На формування сильної особистості також вплинула боротьба з мігрантами та слабкістю. Про себе вона говорила: “Чоловічі амбіції з жіночим серцем – лиха доля” [6, с. 229].

Освіченість, красномовство, вишуканість, відчуття прихильності та гордості притягували до неї величезну кількість друзів. 1836 р. вона переїхала до Бостона, який став для неї соціальним центром, саме тут почалася її громадська діяльність. Серед знайомих з’являються Р.В.Емерсон, Б.Олкотт, В.Ченнінг. Уже через рік М.Фуллер була запрошена на зібрання Трансцендентального клубу. Фуллер вважала Емерсона своїм наставником. Під його впливом сформувалися ідеї, які вона 1838 р. виклала в есе для дебатів з теми прогресу в суспільстві в інтелектуальному клубі “Колізей”. На відміну від Емерсона, вона не мала оптимістичних поглядів щодо формування нової свідомості країни і вже тоді зауважувала несправедливе ставлення до жінок у суспільстві [8, с. 156].

Послідівниками трансценденталізму були не тільки письменники, а й викладачі, філософи та представники церкви, ідеї яких були спрямовані на зміну культури Америки XIX ст. Філософські ідеї формувалися на новій хвилі зацікавлення платонізмом, німецькою філософією І.Канта та Ф.Шеллінга, що приходили до американських інтелектуалів через творчість Т.Карлайла та С.Колріджа. На відміну від трансценденталістів, які йшли за філософськими смаками Емерсона, Фуллер захоплювалася творчістю Й.В.Гете і в 1839 р. надрукувала свій переклад “Розмов з Гете” (Eckermann’s Conversations).

Трансценденталістів цікавили питання зuboжіння духовності та широке розповсюдження, за тогочасною термінологією, “матеріалізму”, що, як вважалося, був причиною формування виключно комерційних інтересів та взаємного відчуження американців [1, с. 183]. Також до кола інтересів трансценденталістів були включені питання літературної етики, шляхів створення національної культури та вирішення проблеми рабства. Трансценденталісти не обмежувалися питаннями

мистецтва та моралі, а виходили на соціальні та національні проблеми.

До основних етичних цінностей трансценденталісти зараховували зближення з природою, любов та дружбу, довіру до себе, ідею самопізнання та перевагу духовних цінностей над матеріальними. Вони також поділяли пуританські міфи про обраність та місію Америки [1, с. 188]. У програмовій для трансценденталістів промові “Американський вчений” (1837) Емерсон висловив сподівання, що “лінивий інтелект цього континенту визирне з-під залізної зависи” [4, с. 32], закликавши американців до культурної незалежності від Європи загалом та Англії зокрема.

Природу трансценденталісти наділяли моральним та божественним началом, на чому акцентував увагу Емерсон у трактаті “Природа” і що також пропагував Г.Д.Торо у своїх творах. На відміну від них, для Фуллер природа не мала такого великого значення. Як зазначав Емерсон, “любов Маргарет до краси, звичайно, змусила її бути шанувальником природи, але більше для приємного задоволення, ніж глибокого поетичного почуття” [7, с. 76]. Вона ніколи не цікавилася природничими науками і, як митець, відмовлялася від наукової термінології для рослин чи тварин, що так приваблювало Г.Д.Торо, який поєднував поетичне захоплення природою з її науковими дослідженнями. У збірці нарисів “Літо на озерах” (Summer on the Lakes, 1844) Фуллер більше прагнула показати своє бачення світу навколо себе, природи як досі не пізнаного, однак потенційно пізнаного простору.

Проголошена Емерсоном ідея “довіри до себе” стала чи не головним моральним орієнтиром для трансценденталістів. Він закликав чинити відповідно до совісті та формувати й зберігати себе як особистість. У Фуллер ця ідея виразилася у зверненні до жінок відшукати довіру до себе: “Це великий крок у нашому житті – змінити природу нашої довіри до себе” [5, с. 363]. Основні ідеї щодо рівноправності жінок були викладені в журналі “Дайел”, друкованому органі трансценденталістів, редактором якого на запрошення Емерсона вона була протягом двох років, з часу його заснування у 1840 р. У 1843 р. саме у цьому виданні вперше була надрукована її стаття “Великий судовий процес. Чоловік проти чоловіків. Жінка проти жінок”, яка згодом була опублікована окремою книгою “Жінка в XIX столітті” (1845). Твір став першою філософською книгою про права жінок. Маскулінність та фемінність переходять одне в одне, і “не існує ні сучасного маскулітного чоловіка, ні чисто фемінної жінки”, як вважала письменниця [5, с. 116]. Фуллер прагнула, аби жінка сформувала свої власні внутрішні стандарти та свідомість, розуміння себе [2, с. 21], свого місця в суспільстві нарівні з чоловіками.

Уперше ці ідеї були сформовані та виголошені під час дискусій і зустрічей для жінок, які проводила Фуллер з 1839 р. “Бесіди” – інтелектуальні зустрічі, метою яких була освіта жінок та утвердження їхньої самосвідомості. Фуллер визнавала, що жінки у школах отримували освіту нарівні з чоловіками, однак суспільство не давало їм змоги використати ці знання [6, с. 329]. Для неї було важливо заохотити

жінок почати незалежний саморозвиток, відкрито висловлювати свої думки в колі, де не було чоловіків. Також ці “бесіди” давали змогу і самій Фуллер вільно говорити про свої переконання. Першими темами “бесід” була грецька міфологія, яка для більшості жінок була лише частиною філософії чи релігії [8, с. 116]. Згодом коло питань розширилося, почали говорити про соціальні та політичні проблеми, а також проблеми культури і мистецтва. Чутки про дискусії поширилися настільки, що до обговорень почали долучатися й чоловіки.

Питання, які підіймалися на зустрічах, Фуллер висвітлювала у статтях уже згаданого журналу “Дайел”, який був одним із трьох (“Харбінджер”, “Вестерн мессинджер”) видань, що пропагували ідеї трансценденталістів. Працюючи в “Дайел”, Фуллер прагнула представити широкій публіці творчість трансценденталістів: за чотири роки в журналі були надруковані твори Р.В.Емерсона, Г.Д.Торо, Б.Олкотта та ін.

Найбільш популярними серед трансценденталістів прозовими жанрами була проповідь, лекція, промова та есе. Варто зауважити, що дуже часто жанрові межі між ними розмивалися, утворюючи проміжні жанри. Щоденник мав не приватне, а публічне значення і містив теми для дискусій, слугуючи формою відкриття, оприлюднення власного інтелектуального світу іншим. Тому щоденник М.Фуллер, який вона давала читати трансценденталістам, містив багато питань, що провокували публічні дискусії, скандальні звіти про які друкувалися в “Дайел”. Листування Фуллер теж використовувала для поширення своїх доволі сміливих та неординарних переконань. Фуллер, як і інші трансценденталісти, вірила, що тільки через духовне самовдосконалення (а вільнодумство є однією з форм його маніфестації), стане можливим і вдосконалення соціальне.

Наявність кількох друківаних видань виражала методи, якими користувалися трансценденталісти для поширення своїх ідей. Вони вірили в еволюційне перетворення суспільства через слово та вчинки однієї особистості, які стануть прикладом для інших. Іншим практичним утіленням ідей трансценденталістів було створення утопічних колоній “Брук-Фарм” (1841–1847), заснованої

Дж.Ріплі, та “Фрутлендс” під проводом Б.Олкотта, яка, щоправда, не протрималася року. Грунтувалися вони на закличках до єднання з природою, синтезі інтелектуальної та фізичної праці, любові та дружби, для досягнення морального вдосконалення, використання мінімальних матеріальних засобів, що Г.Д.Торо називав “добровільною бідністю” [1, с. 190]. Сама ж Фуллер не жила в колоніях і не вірила в утопічні ідеї, хоча часто туди навідувалася.

Після переходу в 1844 р. до редакції “Тріб’юн” у Нью-Йорку Фуллер змушена була змінити свій красномовний стиль письма на стислі огляди та жорсткі літературно-критичні статті. В 1846 р. вона їде до Європи як закордонний репортер, де пише нотатки про соціальне життя, представників літератури та мистецтва. Через рік оселяється в Римі, де приєднується до італійського революційного руху. Змушена залишити Італію після поразки повстання Фуллер загинула разом із чоловіком та маленьким сином у корабельній катастрофі біля берегів Америки.

Життя та творчість Маргарет Фуллер, видатної жінки XIX ст., безпосередньо пов’язані з діяльністю трансценденталістів, які започаткували новий розділ в історії американської культури і літератури. Проблемою, що дозволила інтегрувати багатоманітну творчість М.Фуллер – публіцистику, філософські та художні твори, була необхідність соціальних змін. Фуллер, не обмежуючись суто літературною працею, маніфестує свої ідеї у відкритому діалозі із суспільством за посередництва публічних дискусій. Таким чином, втілюється її прагнення поєднати становлення нової літератури та критики американського романтизму з конкретними кроками, що сприяли б удосконаленню американського суспільства. Творча свобода особистості, яку плекала М.Фуллер, також стає логічним продовженням її ідеологічних та філософських поглядів, що знаходять своє вираження у відкритій дискусії про ставлення та місце жінки в тогочасному суспільстві, прокреслюючи шляхи для подальшого розвитку руху за права жінок. Перспективним для українських американських літературних студій видається подальше вивчення творчості М.Фуллер у ширшому контексті соціально-культурних питань, що формували виразний профіль доби американського романтизму.

Література

1. История литературы США / под ред. Я. Н. Засурский, М. М. Коренева, Е. А. Стеценко. – М. : Наследие, 1999. Т. 2. – 1999. – 464 с.
2. Barolini H. Their Other Side: Six American Women and the Lure of Italy / H. Barolini. – Fordham University Press, 2006. – 309 p.
3. Capper Ch. Margaret Fuller: An American Romantic Life / Ch. Capper. – Volume II : The Public Years. – Oxford University Press, 2010. – 672 p.
4. Donoghue D. The American Classics / D. Donoghue. – New Haven and London : Yale University press, 2005. – 295 p.
5. Fuller M. Woman in the Nineteenth Century and Kindred Papers Relating to the Sphere, Conditions and Duties / M. Fuller. – Boston, 1860. – 429 p.
6. Fuller M. Memoirs of Margaret Fuller Ossoli / M. Fuller, W. H. Channing, R. W. Emerson, J. F. Clarke. – Vol. I. – Boston, 1851. – 429 p.
7. Gianquitto T. Good observers of nature: American women and the scientific study of the natural world / T. Gianquitto – University of Georgia Press, 2007. – 219 p.
8. Mehren J. Minerva & the Muse / J. Mehren. – The University of Massachusetts Press, 1994. – 399 p.